

O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI

2022
20-iyun

ISSN: 2181-3302

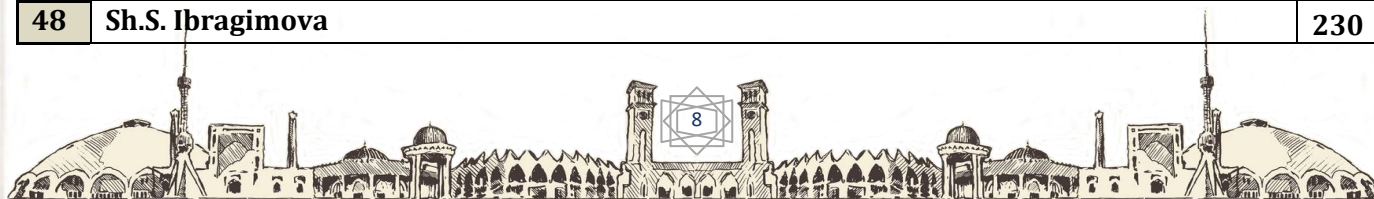
Exact
Natural
Medical
Technical
Economics
Philological
Pedagogical
Social sciences
and humanities

	<i>SHAKLLANTIRISH ASOSLARI</i>	
35	Shoira Abdumajidovna Abdujalilova Bo'riyeva Madina Abdullayevna <i>OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'ITUVCHILARINIG PEDAGOGIK TASAVVUR VA UNING FAZILATLARI</i>	168
36	Shoira Abdumajidovna Abdujalilova Abduhamidova Salomat Lutfullo qizi <i>O'QITUVCHINING SHAXSIYATI PEDAGOGIK ALOQA SAMARADORLIGINING OMILI SIFATIDA</i>	173
37	Қораев Самаридин Баракаевич Эргашева Мохинур Комил қизи Алимов Ўлмасжон Исмат ўғли <i>ТАЪЛИМ МУАССАСАСИДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ</i>	177
38	Элмурзаева Насиба Холбоевна Якупова Малоҳат Омар қизи Йўлдашева Шахноза Комилжон қизи <i>ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИ КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТ ТАРАҚҚИЁТИ</i>	181
39	Элмурзаева Насиба Холбоевна Якупова Малоҳат Омар қизи Йўлдашева Шахноза Комилжон қизи <i>ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ЎҚИТИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТУРЛАРИ ВА ШАКЛЛАРИ</i>	186
40	Sotbarov Atabek Asilbek o'g'li Olimjanova Dilfuza Ilhom qizi Uralov Jamshid Hushnud o'g'li <i>BO'LAJAK O'QTUVCHILARNI LOYIHAVIY FAOLIYATGA TAYYORLASHNI VOSITALARI</i>	191
41	Sotbarov Atabek Asilbek o'g'li Olimjanova Dilfuza Ilhom qizi Uralov Jamshid Hushnud o'g'li <i>FORSAYT KELAJAKGA NAZAR</i>	196
42	O'tayev Akram Yo'ldoshevich Fayzullayeva Muhayyo Zohir qizi Murodullayeva Mohinur Ulug'bek qizi <i>PEDAGOGIK FAOLIYATNING QONUNIY ASOSLARI</i>	200
43	Абдалова Сайяра Рустамовна Умарова Айман Илес кизи Толипова Юлдуз Шавкат кизи Усмонова Ойдин Зоир кизи <i>ТАЪЛИМ ОЛУВЧИЛАРНИ ЕТАКЧИЛИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ АНИҚЛАШ ВА ТАШХИСЛАШ</i>	203
44	Абдалова Сайяра Рустамовна Умарова Айман Илес кизи Мискинова сабина Зиядхон кизи Толипова Юлдуз Шавкат кизи Усмонова Ойдин Зоир кизи <i>ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА АҲАМИЯТИ</i>	207
45	Э.Мирзажоновна А.Хомидов Г.Мамажоновна <i>АКТУАЛЬНОСТЬ ПЕРЕВОДА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДИК</i>	211
46	Yulchiboyeva Dilfuza Ergashevna <i>SHAXS EMOTSIONAL SOHASINING XUSUSIYATLARI</i>	218
47	Arislonov Zamira Rasulovna <i>BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH VA ULARNING SAMARADORLIGI</i>	224
48	Sh.S. Ibragimova	230

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ЎҚИТИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТУРЛАРИ ВА ШАКЛЛАРИ

Элмурзаева Насиба Холбоевна

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат

педагогика институти катта ўқитувчиси

Якупова Малоҳат Омар қизи

Йўлдашева Шахноза Комилжон қизи

Чирчиқ давлат педагогика институти талабалари

Аннотация: Ушбу мақолада дарс жараёни таълим тизимининг асоси бўлиб унда ўқитувчи ва ўқувчи муносабатлари, ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ва бир-бирларини тушунишлари, ўқитувчининг синф жамоасидаги ҳар бир ўқувчига рағбатлантирувчи таъсир кўрсатиши ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: дифференциялаштириш, индивидуал, индивидуал-гурӯҳли, синф, дарс, мактаб, таълим, ўқитувчи, ўқувчи.

ВИДЫ И ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье основное внимание уделяется взаимоотношениям учителя и ученика, индивидуальным особенностям учеников и их пониманию друг друга, а также мотивационному воздействию учителя на каждого ученика в классе.

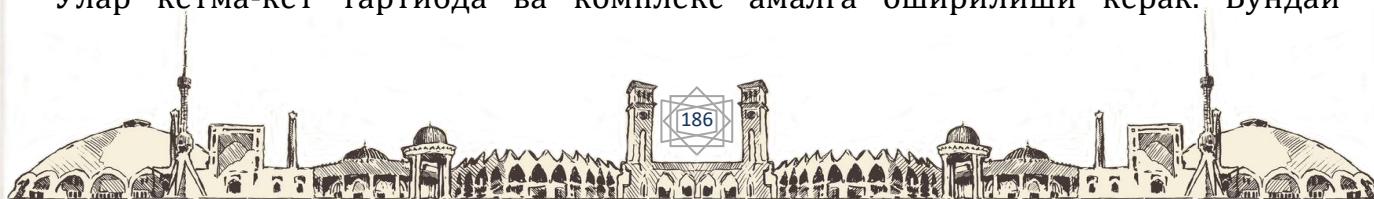
Ключевые слова: дифференциация, личность, индивидуально-группа, класс, урок, школа, воспитание, учитель, ученик.

TYPES AND FORMS OF ORGANIZATION OF HIGHER EDUCATION

This article: focuses on the teacher-student relationship, the individual characteristics of students and their understanding of each other, and the teacher's motivational impact on each student in the classroom.

Keywords: differentiation, individual, individual-group, class, lesson, school, education, teacher, student.

Муаммоли ўқитишда ўқув муаммоларини ҳал этиш жараёнида билимларни мустақил эгаллаш, ўқувчиларнинг ижодий фикрлашлари ва идрок этиш фаолиятларини ривожлантириш йўли билан таълим ташкил этилади. Унинг технологияси турли-туманлиги билан ажралиб турмайди, чунки ўқувчиларни фаол идрок этиш фаолиятига жалб этиш бир неча босқичлардан иборат бўлади. Улар кетма-кет тартибда ва комплекс амалга оширилиши керак. Бундай

Ўқитишда муаммоли вазиятни яратиш муҳим босқич ҳисобланади. Бундай вазиятда фикрлаш жараёнида қийинчилик ҳис этилади. Ўқув муаммоси бир қадар қийин, лекин ўқувчиларнинг кучи етадиган бўлиши керак. Муаммони илгари суриш билан биринчи босқич яқунланади. Муаммони ҳал этишнинг кейинги босқичида ўқувчилар савол бўйича мавжуд муаммони кўриб чиқади, таҳлил қилади, жавоб топиш учун уларнинг етарли эмаслигини аниқлайди ва етишмаётган ахборотни топишга интилади. Учинчи босқич муаммони ечиш учун зарур бўлган билимларни турли усуллар билан эгаллашга қаратилган. У ҳаёлига бирдан фикр келиши билан яқунланади (-Мен нима қилишни биламан!). Шундан кейин муаммони ҳал этиш, олинган натижаларни текшириш, дастлабки гипотеза билан солиштириш, олинган билимлар, малакаларни тизимлаштириш ва умумлаштириш босқичлари келади. Дастурлаштирилган ўқитиш ҳаракат (операция)лар кетма-кетлиги тизимини ифодаловчи, уларни бажариш илгаридан режалаштирилган натижага олиб келувчи-дастур терминидан келиб чиқади. Ушбу турнинг асосий мақсади ўқув жараёнини бошқаришни яхшилашдан иборат. Бундай ўқитиш асосини кибернетик ёндошиш ташкил этади. Унга биноан ўқитиш мураккаб динамик тизим сифатида қаралади. Дастурлаштирилган ўқитиш янги дидактик, психологик ва кибернетик ғоялар асосида XX асрнинг 60-йиллари бошларида юзага келди. У ўқувчининг билим эгаллаши йўлида ҳар бир қадамни назорат қилишга имкон берадиган ва шунинг асосида ўз вақтида ёрдам кўрсатиш, қийинчиликларини олдини олиш, қизиқишини йўқотмаслик ва салбий оқибатларнинг олдини олишга имкон берувчи ўқув жараёнининг технологиясини яратишга йўналтиради. Компьютерли таълимнинг сифати қуйидаги икки асосий омил билан аниқланади: ўқитиш дастурларининг сифати; ҳисоблаш техникасининг сифати. Ўқишни ташкил этиш шакллари ва уларнинг дидактикада ривожланиши. Жаҳон педагогик фани ва амалиётида таълимни ташкил этишнинг турли шакллари мавжуд. Жамият ривожининг ҳар бир янги босқичи таълимни ташкил этишга ўз таъсирини ўтказди. Айни вақтда таълимнинг қуйидаги шакллари ажратиб кўрсатилади: индивидуал, индивидуал-гурӯҳли, синф-дарс, лекцион-семинарли ва синфдан ташқари, аудиториядан ташқари, мактаб ва мактабдан ташқари. Улар ўқувчиларни қамраб олиши, ўқувчилар фаолиятини ташкил этиши, жамоавий ва индивидуал шаклларининг нисбатлари, мустақиллиги даражаси ва ўқиш жараёнига раҳбарлик қилиш хусусиятлари каби белгиларига кўра қуйидаги уч асосий турга ажратилади: индивидуал; синф-дарсли; лекцион-семинарли.

Синф-дарс тизимининг мазмуни ўқув ишларини ташкил этиш ўзига хос шакли сифатида қуйидагиларда иборат:

1. Бир хил ёшдаги ва тахминан бир хилдаги тайёргарлик даражасига эга бўлган ўқувчилар синфни ташкил этади. Бу синф мактабда ўқишнинг умумий даврига асосан доимий тартибини сақлаб қолади;

2. Синф фаолияти ягона йиллик режа ва дастур асосида, доимий дарс жадвали бўйича ташкил этилади, бунинг натижасида болалар мактабга йилнинг бир вақти ва олдиндан белгиланган кун соатларида келишлари керак бўлади.;

3. Машғулотларнинг асосий бирлиги дарс ҳисобланади;

4. Дарс одатда бир фан ёки мавзуга бағишланган бўлади, шу боис ўқувчилар синфда битта материал устида ишлайдилар;

5. Дарсда ўқувчиларнинг ишига ўқитувчи раҳбарлик қилади, у ўз фани бўйича ўқиш натижалари, ҳар бир ўқувчини алоҳида билимини баҳолайди ва йил охирида ўқувчини кейинги синфга ўтиши ҳақида қарор қабул қилади. Синф-дарс тизими К.Д.Ушинский томонидан янада ривожлантирилади. У бу шаклнинг ҳамма устунликларини илмий асослаб берди. Дарс, айниқса, унинг ташкилий қурилиши ва типологиясининг ихчам назариясини яратди. К.Д.Ушинский ҳар бир дарснинг бир-бири билан кетма-кет боғланган қуйидаги учта қисмини ажратиб кўратади: илгари ўрганилган билимлар асосида янги билиларни англашни амалга ошириш ва ўқувчиларда материални жадал қабул қилишга мақсадли кўрсатмани яратишга қаратилади. Дарснинг бу қисми К.Д.Ушинскийнинг фикрича дарсга гўёки эшик ҳисобланади. асосий масалани ҳал этишга йўналтирилади ва дарснинг муҳим, марказий қисми ҳисобланади. амалга оширилган фаолиятга якун ясаш ва билим, кўникма ва малакаларни мустаҳкамлашга қаратилади. Дарсни ташкил этиш илмий асосларини ишлаб чиқишга А.Дистервег ҳам катта ҳисса қўшди. У ўқитувчи ва ўқувчининг фаолиятига тааллуқли ўқитиш тамойиллари ва қоидалари тизимини ишлаб чиқди, ўқувчиларнинг ёши имкониятларини ҳисобга олишни зарурлигини асослаб берди. Таълимнинг синф-дарс тизими алоҳида ўқув фанларини ўқитиш методикаси ва дидактикасига оид асарларида унинг афзаллик ва камчиликларини кўрсатиб берди. Афзалликлари: яхлит ўқув-тарбиявий жараённинг тартибли кетишини таъминловчи аниқ ташкилий тизим; жараёнларнинг оддий бошқарилиши: муаммонинг жамоа бўлиб муҳокама қилиниши, масаланинг ечимини биргаликда излаш жараёнида болалар ўртасида ўзаро муносабатларнинг шаклланиш имконияти; ўқитувчининг ўқувчилар ва уларнинг тарбиясига доимий эмоционал таъсир кўрсатиши; таълимнинг эмоционаллиги (зеро, ўқитувчи бир вақтнинг ўзида ўқувчиларнинг катта гуруҳи билан иш олиб боради), ўқув фаолиятига мусобақалашуш элементларини киритиш учун шароитнинг яратилиши, билимсизликдан билимларни ўзлаштириш сари ҳаракатларнинг мунтазамлиги ва кетма-кетлиги.

Камчиликлари: тизимнинг асосан билимларни ўртача даражада ўзлаштирувчи ўқувчилар учун мўлжалланганлиги, бўш ўзлаштирувчи ўқувчилар учун қийинчиликларнинг юзага келиши ва кучли ўзлаштирувчи ўқувчилар қобилиятларининг ривожланиш суръатининг ортга сурилиши; ўқитувчи учун ўқитиш мазмуни ва ўқитиш суръатлари ҳамда методлари бўйича индивидуал ишларни ташкил этиш, шунингдек, ўқувчиларнинг индивидуал

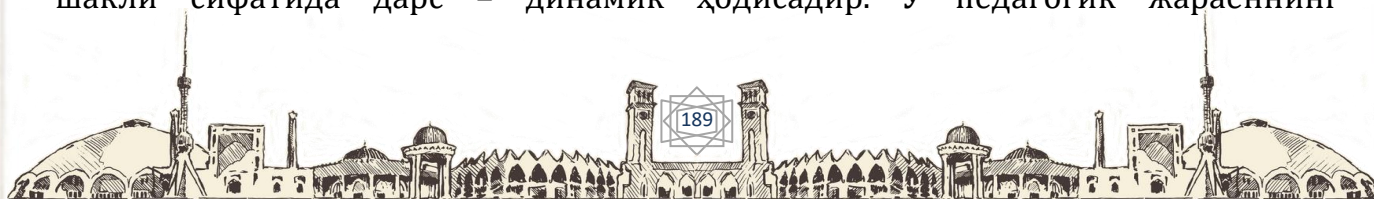

хусусиятларини ҳисобга олишда қийинчиликнинг юзага келиши; катта ва кичик ёшли ўқувчилар ўртасидаги муносабатларнинг қарор топмаслиги. Бу тизимнинг мазмуни қуйидагилардан иборат: ўқув фаолиятининг муваффақияти мактабда ишлаш суръатининг ҳар бир ўқувчининг имкониятлари, уларнинг қобилиятларига мослаштирилишига боғлиқ; таълим фаолияти устун турадиган ўқишни анъанавий ташкил этиш ўқувчининг мустақил ўқув фаолиятининг марказий ҳисобланиши, ўқитувчи вазифасининг фаолиятни одоб билан ташкил этишдан иборатлиги, синф лабораторияларининг устахоналар билан алмаштирилиши, дарсларнинг бекор қилиниши, ўқитувчининг янги материални тушунтирмаслиги, ўқувчининг лаборатория ёки устахоналарда ўқитувчидан олинган топшириқ асосида мустақил шуғулланишлари ва зарур бўлган пайтда ўқитувчидан ёрдам сўрашлари.

3. Дарс-ўқишни ташкил этиш асосий шакли. Таълим жараёни яхлитлиги нуқтаи назаридан ўқишнинг асосий ташкилий усули дарс ҳисобланади. Унда синф-дарс ўқитиш тизимининг устунликлари акс эттирилади, бу шаклда ўқувчиларни оммавий қамраб олиш билан ташкилий тартиб ва ўқув ишларининг мунтазамлигини таъминлайди. Дарс иқтисодий жиҳатдан фойдалидир. Ўқитувчининг ўқувчилар индивидуал хусусиятларини ва ўқувчиларнинг бир-бирларини билишлари синф жамоасининг ҳар бир ўқувчи ўқув фаолиятига рағбатлантирувчи таъсир кўрсатишидан фойдаланиш имконини беради. Дарс доирасида фронтал, гуруҳли ва индивидуал таълим шакллари бирлаштириш имконияти унинг рад этиб бўлмайдиган устунлиги ҳисобланади. Дарс ўқитувчининг раҳбарлиги асосида аниқ белгиланган вақт давомида ўқувчилар гуруҳи (синф)ни уларнинг ҳар бири хусусиятларини ҳисобга олиш, ҳамма ўқувчилар бевосита машғулот давомида ўрганилаётган фан асосларини эгаллаб олишлари, ўқувчиларнинг идрок этиш қобилиятлари ва маънавий-ахлоқий сифатларини тарбиялаш ҳамда ривожлантириш учун қулай шароитларни яратувчи иш воситалари, методларидан фойдаланишнинг ташкилий шаклидир. Дарс таълимнинг бошқа шаклларида фарқ қилувчи ўзига хос белгиларга эга, чунончи: ўқувчиларнинг доимий гуруҳи, ўқувчилар фаолиятига уларнинг ҳар бири хусусиятларини ҳисобга олиш билан раҳбарлик қилиш, ўрганилаётган фан асосларини бевосита дарсда эгаллаб олиш, бу белгилари дарснинг фақат мазмунини эмас, балки ўз хусусиятини ҳам акс эттиради.

Дарснинг тузилиши оддий ва анча мураккаб бўлиши мумкин. Бу ўқув материалининг мазмуни, дарснинг дидактик мақсади, ўқувчилар ва жамоа сифатида синфнинг хусусиятларига боғлиқ.

Дарсга якун ясаш босқичида мақсадларга эришиш қайд этилади, уларга эришишда барча ёки яқка ўқувчиларнинг алоҳида иштироки белгиланади, ишлари баҳоланади ва истиқболлари белгиланади. Таълимнинг ташкилий шакли сифатида дарс – динамик ҳодисадир. У педагогик жараённинг

яхлитлигини таъминлайди ва таълимий-тарбиявий ривожлантириш вазифаларини ижобий ечимини топишга имкон беради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Муҳиддинов А.Г. Ўқув жараёнида нутқ фаолияти. – Т.: Ўқитувчи, 1995.
2. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015.
3. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Т.: ОПИ, 2003.
4. Султонова Г.А. Педагогик маҳорат. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2005.
5. Nasiba Kholboevna Elmurzaeva, samaridin Barakaevich Qoraev. Organization of the Educational Process in Specialized Schools Pedagogical Problem.: European Journal of Molecular & Clinical Medicine ISSN 2515-8260 Volume 07, 7020-7027, 2020
6. Nasiba Elmurzaeva, Fotima Zhumanova. Pedagogical requirements for the Organization Process in Specialized State Educational Institutions.: Psychology and Education Journal 58 (1), 1078-1084, 2021

